

Már nem divat a házasság?!

avagy egy modern meseátirat üzenete mai lányoknak

Kopházi-Molnár Erzsébet*

Abstract **Marriage Is Not Fashionable Today Any More! Or the Message of a Modern Re-written Tale for the Girls of Today.** It is quite common to produce re-written tales for children nowadays. The aim of the present study is to examine one of the types of these modern stories, namely the so-called 'hypercorrected' one through the stories entitled *The Frog Prince* and *Iron Henry* and its modern version, *The Frog Prince*. Both of them have some elements in common, but the latter one lacks several important moments, like the father figure represented by the king, the magic transformation of the frog into a charming prince and the fact of his being cursed. We highlight the possible consequences of a tale like the modern one and look for the reason for publishing and buying a re-written version similar to this one. To reveal them we turn to the method of V. J. Propp, the Russian tale researcher as well as to psychologists and sociologists who deal with the problem of growing up, mating and the different generations of today. We also would like to find the answer to the question if friendship could be an alternative of a mature love relationship between a man and a woman.

Keywords modern fairy tales, hypercorrection, maturity, mating, friendship

Klasszikus mesét modern köntösbe bújtatni manapság divatos és a kiadók reményei szerint kifizetődő. Szép számban találunk közülük a boltokban hol jobb, hol rosszabb átiratokat a fentiek reményében. Mi pedig megvesszük, néha a legjobb szándékkal ajándékozunk különböző alkalmakra a gyerekeknek, vagy egyszerűen csak az esti fejből elmondott mesénivalót akarjuk kiváltani vele. Tudjuk-e mit veszünk? Bele is olvasunk, vagy csak az első esztétikai élmény adta benyomást követve választunk? Kétségtelen azonban, hogy a bőséges választék láttán vagy gondolkodóba esünk, vagy random módon megvesszük az elsőt. Esetleg a számunkra ismerős cím alapján gondoljuk úgy, nagyot tévedni nem tudunk, ha ezt választjuk, hisz a történetet gyerekkorunkból már ismerjük, az általa kapott élményt valahol őrizzük. Megannyi kérdés és gondolat merül fel anélkül, hogy mélyebben belemerülnénk a mesék értelmezésébe. A boltok és a könyvtárak polcain sorakozó végtelen soknak tűnő átirat azonban nem

* Kaposvári Egyetem, Idegen Nyelvi Igazgatóság
E-mail: kophazi.erszebet@ke.hu

eredményez végtelen számú modern típusú mesét. Egy korábbi tanulmány már csoportosította ezeket egy úgynevezett morfológiai elemzés segítségével, mely szerint „...az átiratok lehetnek tökéletesen fedő átiratok, klasszikus történetek mesévé transzformált átiratai, lehetnek rövidítettek vagy bővítettek (redundáns átiratok), születhetnek az eredetiből úgynevezett hiperkorrekciós átiratok, de túlmodernizált verziók is.”¹ Ebben a tanulmányban a hiperkorrekciós átirat-típust vizsgáljuk meg a Békakirály és Vashenrik, illetve annak A Békakirályfi címmel megjelent változatán keresztül. A hiperkorrekció fogalmát a nyelvészet fogalomtára használja, magyar megfelelője a „túlhelyesbítés”, vagyis egy általunk hibásnak vélt szó vagy szerkezet (amely egyébként nem hibás) kijavítása.

A történetek átirása nem új keletű jelenség. Nemcsak napjaink jellemzője ezek ismétlése, hisz az írás fejlődésével megjelentek a szövegek – így az addig szójhagyományozódó mesék és mondák – különböző változatai. Benczik Vilmos szerint a szóbeli és az írásbeli szövegek közötti különbség mibenléte azonban abban rejlik, hogy „...míg a szóbeli irodalom mind a tartalmat, mind a kifejezőeszközöket illetően a közösség szigorú preventív cenzúrája alatt áll, addig az írásbeli rögzítés lehetőséget nyújt a közösségtől független egyéni tartalmak megjelenítésére és az általánosan elfogadottól eltérő kifejezési formák alkalmazására.”² Antalfi Márta továbbviszi ezt a gondolatot a népmesék és a műmesék kapcsolatának vizsgálata során. „A népmesekeletet véleménye megegyezik abban, hogy a műalkotások, így a műmesék is a népköltészetből, azaz ősi, mitikus alaptörténetekből származnak. Ez vonatkozik a nagy mesegyűjtők és – feldolgozók (Krizsa János, Jókai Mór, Benedek Elek, Illyés Gyula vagy Andersen és a Grimm testvérek) meséire éppúgy, mint a Shakespeare-mesékre és – drámákra, vagy például az operamesékre. Az alaptörténete mindegyiknek ősi, mitikus, kollektív. Jellemző a feldolgozásukra, hogy az alkotó, bár variálta és kibővítette az alaptörténeteket, lényegüket megtartotta. Ez talán nem véletlen, hiszen maga az ősi történet, illetve cselekmény az, amelynek hatása van az olvasóra, mivel mély, belső, archaikus húrokon játszik a lelkében. Az alaptörténet kollektív, ősi, olyan lelki struktúrát érint, ami mindannyiunkban közös, a homo sapiens sajátja, úgy, mint azonos morfológiai felépítettségünk, alapérzelmeink, gondolkodási alapstruktúránk és a beszéd.”³ E gondolatok tükrében vizsgáljuk meg az alaptörténetnek számító Békakirály és Vashenrik című mesét és A Békakirályfit, mely annak 2009-ben megjelent mai átirata. A két mese párhuzamos vizsgálata során látni fogjuk, milyen üzeneteket közvetít a klasszikusnak számító történet, illetve milyen változtatásokat találunk a modern történetben és ezek hogyan alakítják át az eredeti történet üzenetét, melyet a mai gyermekeknek szántak az alkotók. Arra is keressük a választ, mi készíti a kiadókat A Békakirályfihoz hasonló átiratok megjelentetésére a már fent említett nyereségen túl, mire jönek ezek a mesék, és az általuk közvetített tartalmat miért kell a mai kisfiúk és kislányok számára átdolgozni az eredetihez képest. Hogy az alaptörténeteknek számító klasszikus mesék mire jönek, azt Boldizsár Ildikó így foglalja össze röviden: „Mindannyian hősök vagyunk a saját élettörténetünkben, és vannak élethelyzetek, melyekben pontosan ugyanaz történik velünk, mint az évszázados mítoszok és mesék hőseivel és hősnőivel történt egykor, valamikor régen. Az ősi történetek éppen ezért tudnak fennmaradni évszázadokon keresztül, mert fontos információkat hordoztak az emberi

¹ Kopházi-Molnár 2016, 207.

² Benczik 2001, 146.

³ Antalfi 2006, 19.

létről. A mesékben az ember a saját élethelyzetére – vágyaira, félelmeire, szorongásaira – ismerhetett, és ismerhet rá. A történetekből meg lehet tanulni mindazon szabályokat és technikákat, amelyek segítségével nemcsak az istenekkel, a természetfölötti lényekkel, az állatokkal, a növényekkel, a tárgyakkal vagy a halottakkal teremthető kapcsolat, hanem legmélyebb önmagunkkal is. Régen, a mesemondók többek között azért mesélték a történeteket, hogy eligazítsák a nőket és a férfiakat az élet nehézségeiben. A mesehősök arra szolgáltak, hogy megmutassák az embereknek, mit csinálnak jól, mit csinálnak rosszul, és hogyan tehetnék a rosszat jóvá életük folyamán. Éppen ezért, a tündérmesék nagyon fontosak lehetnének manapság is. De a mai kor embere számára immár nem az a legizgalmasabb kérdés, hogy a mese hőse/hősnője jó vagy rossz-e, hanem az, hogy miként cselekszik a mese során, hogy viszonyul a körülötte lévő világhoz és a benne élőkhez.⁴ Pressing Lajos részben osztja Boldizsár véleményét a mesékről, bár a korunkban született történeteket illetően sokkal pesszimistább. „A tudósok által összegyűjtött hatalmas mesekincs múzeumi értékke alakul át, melyet már csak néhány bogaras érdeklődő csodál meg vagy tanulmányoz. Pedig a mese építési alapja és életető közege az emberi léleknek, mint ahogy a természet fenntartója és táplálója testünknek. A népmesék közegeiben formálódtak egykor kultúrává az ember alapvető lelki törekvései és eszményei. Rajtuk keresztül figyelte, tanulta és értelmezte az ember az életet, és azt, ami túl van azon, hogy később maga is ezeknek az értékeknek a hordozójává váljon. Ezek képezik szellemi gyökereinket, még akkor is, ha ennek már sokszor nem vagyunk tudatában. A népmesék más szempontból is szoros kapcsolatban állnak a természettel. A mesterségtől, a műesétől ugyanis elsősorban az különbözteti meg őket, hogy természetes módon alakulnak ki és fejlődnek, saját szerkesztésük van és nem a tervezőasztalnál szerkesztették őket. Nem kigondolt eszmék megfogalmazásai, hiszen eleven élet és erő lüktet bennük. [...] A népmese vitalitása abból fakad, hogy igazat szól, az igazságot tanítja számunkra. A mesterséges, a művi viszont nem a valósággal, hanem emberi elképzelésekkel foglalkozik, s ha utóbbiakat állítjuk az igazság helyébe, akár el is zárhatjuk magunkat attól.”⁵ Kérdésünk tehát az: eligazít-e az általunk vizsgált modern verzió az élet nehézségei közegette, megszerezhető-e belőlük az a tudás, mely ehhez szükséges, illetve azt is megkérdezhetnénk, miért van egyszerűen szükség arra, hogy egy ’korrigált’ történetet kapjanak a gyerekek. Arra a kérdésre is keressük tehát a választ, mennyiben üzen mást a mai olvasóknak a mai változat és ennek milyen okai és esetleges következményei lehetnek.

A Békakirály és Vashenrik című klasszikus tündérmese sok átdolgozáson ment keresztül a Grimm testvérek keze alatt, míg elnyerte (végső?) formáját. Jack Zipes *What Makes a Repulsive Frog so Appealing* [„Mi teszi az undorító békát vonzóvá”] című cikkében felsorolja azokat a változtatásokat, melyeket a mese átélt 1810 és 1857 között. Az első kézirat 1810-ből a *The Princess and the Enchanted Prince* [„A hercegnő és az elvarázsolt herceg”] címet viselte, melyet 1812-ben a *The Frog King or Iron Henry* [„A Békakirály vagy Vashenrik”] követte. Az 1815-ös változat a *The Frog Prince* [„A Békaherceg”] címet kapta, majd 1857-ben a szerkesztői feladatok eredményeképpen született a *The Frog King, or Iron Heinrich* [„A Békakirály vagy Vashenrik”]. Zipes szerint öt momentumot fontos figyelembe venni a szöveg átalakítása során. 1857-re majdnem még egyszer olyan hosszú mese született, mint az első verzió, a stílus színesebbé és művészebbé vált, a nyitó mondatot a felsőbb osztályok

⁴ Boldizsár 2003, 69–70.

⁵ Pressing 2009, 17.

kifinomultabb ízléséhez igazították és a szokásos „egyszer volt, hol nem volt” helyett úgy kezdődik, hogy „Hajdanában, amikor a kívánságoknak még foganatja volt”. A szöveg meglehetősen rugalmas volt, a szerkesztő folyamatosan változtatott rajta. S végül, de nem utolsósorban Zipes megemlíti, hogy mire a mese elnyerte az 1857-es formáját ereje abban rejlett, hogy a párválasztási stratégiákat és gyakorlatokat mutatta be. „A különböző szövegek, amelyeket Grimmék alkottak, mind azzal foglalkoznak, hogy egy fiatal lány, aki valószínűleg elérte a pubertást, kész arra, hogy megházasodjon, azaz férjhez menjen a kívánatos partnerhez.”⁶ Bruno Bettelheim a Békakirály történet lényegét hasonlóképpen látja, de más nézőpontból közelíti meg: „...néhány mese arra figyelmeztet, milyen hosszú és bonyolult fejlődési folyamatra van feltétlenül szükség ahhoz, hogy uralomra tegyünk szert természetünk látszólag állatias része fölött, míg más mesék, éppen ellenkezőleg, arról a megrázkódtatásról beszélnek, amit az a felismerés okoz, hogy ami állatiasnak látszott, hirtelen az emberi boldogság forrásaként mutatkozzék meg. „A Békakirály című Grimm-mese ez utóbbi kategóriába tartozik.”⁷ Boldizsár Ildikó – több mesekutatóval összhangban – az úgynevezett állatvőlegény-mesékhez sorolja a Békakirályt, melyben „...be kell tartani egy teljesen értelmetlennek tűnő vagy egyáltalán nem is ismert parancsot. Nem véletlen, hogy a pszichoanalitikus magyarázatok legkedveltebb témája ez a típus. Az iskola követői szerint a mesékben szereplő nők nem áldozatot hoznak a másikért, hanem legyőzve önmagukat, megtesznek valami olyat, amitől eredendően irtóznak. Az állatvőlegények mintegy a tett szimbólumaként, az elfogadás által válnak újra emberré.”⁸ Nézzük meg először részletesebben, milyen az eredeti történet!

Egy király legkisebb (és egyben legszebb) lányának kedvenc időtöltése, hogy egy sűrű sötét erdőben egy öreg hársfa tövében található forráshoz megy és az aranygolyójával játszik. Egy nap a golyó a vízbe pottyan és emiatt a királylány keservesen sír. Egy béka szólítja meg. Megígéri a királykisasszonynak, hogy visszahozza a golyót, ha szeretni fogja, a játszótársa lehet, a tányérjából ehet, a poharából ihat, és az ágyában alhat. A királylány könnyelműen megígér mindent, de rögtön el is felejt, amikor visszakapja az aranygolyót. Másnapra a békáról is teljesen megfeledkezik, amikor valaki kopog. Amikor a béka bekiabál a palotába, a királylány az ajtóhoz megy, de becsapja azt, és nem engedi be a békát. A király észreveszi lánya izgatottságát, így a királylány kénytelen elmesélni neki, mi történt előző nap. A király ráparancsol a lányára, mire ő beengedi a békát, felengedi magához az asztalra enni és inni. A vacsora végeztével a béka a királylány szobájába kéri, hogy vele egy ágyban akar aludni. A király parancsára a királylány két ujjal megfogja a békát és felviszi magához. Ám a királylány annyira dühös lesz, amikor a béka az ágyában akar aludni, hogy a falhoz csapja és az királyfivá változik. Ő lesz a királylány társa és elmeséli a királylánynak, hogy egy boszorkány elátkozta. Másnap a királyfi elviszi magával a királylányt, hogy feleségül vegye. Út közben a király hűséges szolgájának, Henriknek a szívéről lehullanak a vaspántok, melyeket azért veretett a szívére, nehogy szétpattanjon bánatában a gazdája miatt.

⁶ Zipes 2008, 115. (Fordítás tőlem, K-M.E.)

⁷ Bettelheim 2000, 296–7.

⁸ Boldizsár 2004, 46–7.

A modern történet az Egmont Kiadó gondozásában jelent meg 2009-ben a Barbie történetek egyik köteteként, eredeti angol címe The Frog Prince. Már a könyv hátsó borítóján található rövid ismertető is szinte belénk szeretné sulykolni a mese mondanóját, és a történet lényegét a következőképpen fogalmazza meg: „Mikor Amélia hercegnő elveszti aranylabdáját, sokkal nagyobb kincsre lel helyette: az igaz barátságra!” Ezt a mesét röviden így foglalhatjuk össze:

Amélia hercegnő nyaranta a királyi palota kertjében üldögél. A kerti tóban él egy béka, aki csodálja Amélia szépségét és nagyon szeretne a barátja lenni. Egyik nap a hercegnő a kiskutyájával játszik az aranygolyójával a tónál. Mivel a kutya nem tudja elkapni a golyót, a vízbe esik. A hercegnő sír, a béka odamegy hozzá és megígéri, hogy visszahozza, ha a hercegnő a barátja lesz. Améliának nem tetszik az ötlet, de végül beleegyeznek. A béka visszahozza a golyót, Amélia pedig elszalad vele. Amikor a béka utána kiált, a hercegnő felveszi a kezébe és a köpenyébe rejti. A palotához érve Amélia a békát az udvaron álló szökőkútba dobja és megígéri, hogy érte jön. Mivel a hercegnő nem jön, a béka kimászik a szökőkútból és felmegy a palota lépcsőjén, hogy becsengessen. Az inas nem engedi be, de a kutya megsajnálja és beengedi. A hercegnő nem örül, amikor viszontlátja a békát, de tudja, hogy egy hercegnőnek állnia kell a szavát. A barátságot feltételekhez köti, így a békának először pezsgőfürdőt kell vennie, majd a szabó varr neki öltönyt, kap cipőt, aranykoronát és egy rubint gyűrűt. A béka ekkor enni akar, ezért Amélia maga mellé ülteti. Utána a béka elálmosodik, ezért a hercegnő felviszi a szobájába, ahol apró ágyba fekteti a békát. A jó éjt pusztit is kiköveteli a béka, aki ezt követően fiatal herceggé változik. Ettől a naptól kezdve Amélia és a Békakirályfi a legjobb barátok lesznek.

A fenti két mese leírása azonban még nem mutat nekünk sokat, annak ellenére, hogy a történetek összefoglalása során megállapíthatóak már hasonlóságok és különbségek. Alaposabb összevetésüket nagyban megkönnyíti, ha Vlagyimir Jakovlevics Propp orosz mesekutató módszerét követve ún. morfológiai elemekre tagoljuk őket. Propp szerint „...a mese rendkívül változatos jelenség, és így lehetetlen egyszerre minden részletében tanulmányozni, ezért a rendelkezésre álló anyagot ajánlatos előbb részeire bontani, azaz osztályozni. Az osztályozás a tudományos leírás egyik első lépcsőfoka. Az osztályozás helyessége alapvető előfeltétele a további tanulmányozás helyességének is. Bár maga az osztályozás egyfelől csak alapja a vizsgálódásnak, másfelől maga is bizonyos előzetes feldolgozó munka eredménye.”⁹ Ezt az előzetes feldolgozást láthatjuk az 1. táblázatban a két mese elemeinek párba rendezésével.

1. táblázat. A Békakirály és Vashenrik és a Békakirályfi morfológiai elemeinek összevetése

	Békakirály és Vashenrik	A Békakirályfi
1.		Narrátor beköszön és előrevetíti a mese lényegét: ez a mese a barátságról szól.
2.	Élt egyszer egy király, akinek a legkisebb lánya nagyon szép volt.	
3.	A helyszín ismertetése: az erdő és egy forrás.	Helyszín és szereplők ismertetése.

⁹ Propp 1999, 13.

4.		A béka nap, mint nap felbukkan.
5.		A béka szeretne a hercegő barátja lenni.
6.	A királylány szokása, hogy kimegy játszani a forráshoz a labdájával.	A hercegő egy nap a kutyájával labdázik.
7.	Egy nap az aranylabda beleesik a vízbe.	Az aranygolyó a tóba esik.
8.		A kutya beugrik a vízbe, de nem tudja kihozni.
9.	A hercegő sírva fakad.	A hercegő sír.
10.	Felbukkan egy béka.	A béka odaugrik és megszólítja.
11.	A királylány mindent felajánl, ha visszahozza az aranylabdáját a béka.	A hercegő felajánlja az ékszereit a labdért cserébe.
12.	A béka visszahozza a labdát, ha társa lehet a királylánynak.	A béka visszahozza a golyót, ha barátok lesznek.
13.	A királylány beleegyeznek.	A királylány beleegyeznek.
14.	A béka visszahozza a labdát.	A béka visszahozza a golyót.
15.	A hercegő felkapja a labdát és elszalad.	A hercegő elszalad a kutyájával.
16.	A béka utána kiabál, de a királylány eltűnik.	A béka utánuk ugrál.
17.		A hercegő felveszi a békát és a köpenyébe rejti.
18.		A palota udvarán a hercegő bedobja a szökőkútba a békát.
19.		A hercegő ráparancsol a békára, hogy várjon rá.
20.		A béka vár, de a hercegő nem jön.
21.	Másnap a palotában megjelenik a béka.	A béka kijut a szökőkútból és a palotába megy.
22.		A béka csenget és kopogtat.
23.	A királylány nem engedi be a békát.	A hercegő inasa nem engedi be a békát.
24.	A király kérdőre vonja a királylányt.	
25.	A királylány elmeséli apjának, mi történt előző nap.	
26.	A béka másodszor is kopogtat.	
27.	A király megparancsolja a lányának, engedje be a békát.	
28.	A királylány beengedi a békát.	A kutya beengedi a békát.
29.		A hercegő nem örül, amikor meglátja a békát.
30.		A béka emlékezteti a hercegőt az ígéretére.
31.		A hercegő beleegyeznek.
32.		A béka pezsgőfürdőt vesz.
33.		A béka bársonyöltönyt, cipőt, koronát és gyémántgyűrűt kap.
34.		A béka enni kér az asztalnál.
35.	A béka az asztalra mászik.	A hercegő maga mellé ülteti a békát.
36.	A béka a királylány tányérjából eszik.	A béka eszik.
37.	A béka aludni akar.	A béka aludni akar.
38.	A királylány irtózik a békától és nem akarja magával vinni a szobájába.	
39.	A király ráparancsol a királylányra.	
40.	A királylány felviszi a békát a szobájába	A hercegő apró ágyba fekteti a békát a

	és leteszi a sarokba.	szobájában.
41.	A béka a királylány ágyában akar aludni.	A béka pusztit kér elalvás előtt.
42.		A hercegnő tiltakozik.
43.		A béka megígéri, hogy a puszi után eltűnik.
44.	A királylány dühbe gurul és a falhoz csapja a békát.	A hercegnő pusztit ad a békának.
45.	Amikor a béka leesik, már nem béka, hanem herceggé változik.	A béka fiatal herceggé változik.
46.	A királyfi elmeséli a királylánynak, hogy egy boszorkány elátkozta és csak a királylány menthette meg.	
47.	Másnap reggel elindulnak a királyfi birodalmába, hogy ott éljenek.	A hercegnő és a királyfi a legjobb barátok lesznek.
48.	A hintó hágsóján áll a királyfi hűséges szolgája, Henrik.	
49.	Henrik három vaspántot veretett a szívére, nehogy megszakadjon a szíve a gazdája miatt.	
50.	Amikor a kocsi elindul, a királyfi háromszor is roppanást hall.	
51.	A három vaspánt lepattan a hűséges Henrik szívéről.	

Forrás: saját szerkesztés

A fenti táblázatból láthatjuk, hogy az ötvenegy momentumból csak huszonkettő azonos. Megfigyelhetjük, hogy mind a klasszikus, mind a modern történet hordoz olyan elemeket, melyek a másiktól hiányoznak, illetve vagy csak az egyik vagy csak a másik történetben jelennek meg. A továbbiakban meg fogjuk vizsgálni, hogy a mesék cselekménye, továbbá az egyes szereplők szempontjából melyek azok az elemek, amelyek hiányzó vagy többletjelentést hordoznak. Mivel kiindulópontnak a klasszikusnak számító Békakirály és Vashenriket tekintjük, ezért a fenti táblázatot végignézve azt tapasztalhatjuk, hogy a modern verzió nem tartalmaz számos lényegi elemet. Teljes egészében hiányzik a király alakja, a királylány beszámolója, „vallomása” arról, hogy mi történt vele és a békával, a királylány irtószása a békától, a királyfi csodálatos átváltozásának részletes leírása, a királyfi beszámolója arról, hogy korábban elátkozták, illetve a mese végéről a királyfi hűséges szolgájának, Henriknek az említése.

A két történet összevetése kapcsán induljunk ki abból a meghatározásból, melyet Nicole Belmont fogalmaz meg. „A mesék egyszerű, sőt naiv megjelenésükön, szórakoztató céljukon, alapvető optimizmusukon túl olyan elbeszélések, amelyek leplezetten beszélnek az emberi lét nagy misztériumairól: a születésről (honnan jövünk? hogyan és miért lehetne gyereke egy meddő párnak? hogyan és miért nem tartozik hozzájuk ez a gyerek?), az ödipális átmenetről, ami kegyetlen módon követeli meg a gyermeknek a szüleitől való gyökeres elszakadását, a házasságról, azaz egy új család alapításának szükségességéről, melynek létrejötte valójában csak akkor biztosított, ha az ödipális kötelékek véglegesen megszűntek, a tagadott, visszautasított halálról, mert hogy a földi lét és a túlvilág közötti határok mindkét irányból átjárhatóak.”¹⁰ Ugyanezt fogalmazza meg Bárdos is, amikor azt írja, hogy „a mese a maga szimbolikus eszköz-

¹⁰ Belmont 2011, 190.

rendszerével az élet teljességét ábrázolja. Minden igazi varázsmese arról az útról szól, amely a hőst (legyen az férfi vagy nő) a gyermekkorából elvezeti a felnőtt világba.¹¹ Kérdésünk az, vajon a modern mese által közvetíteni kívánt barátság, beletartozik-e az élet nagy misztériumainak sorába, segíti-e a felnövekedésünket, illetve lehet-e ezt végső célként megfogalmazni egy férfi és nő kapcsolatában. Az alaptörténet azonban merőben másról szól, ahogy azt Bárdos is megfogalmazza a Békakirály és Vashenrik kapcsán: „Egyértelműen házassági ajánlattal van dolgunk, ahogy a válás is »ágytól, asztaltól« történik a szólás szerint, a közös ágy és asztal nyilvánvalóan a házasságot jelenti. A királylány könnyen (és könnyelműen) mindent megígér. Abban bízik, úgysem kell betartania ígéretét.”¹² A mai történetben a béka már nem kéri, hogy társa lehessen a királylánynak, mindössze a barátja szeretne lenni. Ennek megfelelően kellene viselkednie a modern történetben is, ennek ellenére ő mégis a tényérjából szeretne enni és a poharából inni, s a vacsora végeztével a királylány szobájában szeretne aludni. Némi ellentmondást vélhetünk így felfedezni a két mesében említett szerepkör és az ahhoz tartozó viselkedés között. Feltehetjük magunknak a von Franz által már feltett kérdést is, „hogyan tulajdonképpen mit ábrázol egy mese hőse vagy hősnője. [...] [E]z az „ábrázolat” olyan szimbolikus kép, melyet a tudattalan hoz létre, s amely az ének új, többnyire szükséghelyzetben nélkülözhetetlenné vált magatartását kívánja meg. Képi modell, amely a gyökereitől elszakadt ének megmutatja, viselkedése milyen legyen vagy lehetne, hogy igazából előmozdítsa azt az érdeklődési és önmegvalósítási folyamatot, amely ott munkál minden emberben, s amelyet C.G. Jung individuációnak nevezett. Így ennek az alaknak a vonásai egyrészt isteniek, hiszen az ént meghaladó belső teljességet jelenítik meg, másrészt a szokott emberiek, hiszen amolyan modell-ént formáznak, amellyel a mesehallgatók amúgy is minden további nélkül azonosulni szoktak.”¹³ Ezt a von Franz által „archetipikus vészhelyzetnek” nevezett szituációt, vagyis a párválasztás nehézségét, már a mese elején megjelenő aranylabda is szimbolizálja Zipes szerint. „Az, hogy az aranylabdát az erdőbe viszi, és egy időre elveszíti, arra utal, hogy (a fiatal lány) úgymond teszteli annak a folyamatnak a vizét, hogy megtalálja a megfelelő társat. Cserébe őt is tesztelik. Amikor a béka megjelenik, kinézete arra utal, hogy nem ő a megfelelő társ számára. A béka szeretné őt fiatalosága, szépsége és vagyona miatt. Bár a hercegnő undorodik, azt tetteteli, hogy elfogadja az ajánlatát és arra használja fel, hogy visszakapja a labdáját. Elhagyatva, ha nem elárulva, a béka tudja, hogy egyetlen módja az udvarlásnak és annak, hogy a hercegnőt ágyba vigye csak az apa tekintélyt jelentő alakján keresztül lehetséges.”¹⁴ Az apa, mint szereplő azonban szintén hiányzik a modern átiratból. Pedig szerepe a mesében nagyon fontos, ahogy azt az eredeti történet kapcsán érzékelhetjük. „Az apa az uralkodó és a tekintély, ezért ő a törvény és az állam. Átszövi a világot képzelőerejével, mint a szél, ő a láthatatlan gondolatokkal alkotó és kormányzó. Ő a teremtő szellem (pneuma – spiritus – atman), a szellem. Eszerint az apa is hatalmas archetípus, amely ott él a gyermek lelkében. Az apa is elsősorban az atyát jelenti, egy mindent átfogó istenképet és dinamikus elvet. Az élet folyamán a tekintélynek ez a képe is háttérbe szorul: az apa jellegzetes, gyakran nagyon is emberi személyiséggé válik.”¹⁵ Jelen esetben király ugyan, mégis szerepköre számít, nem rangja. „A nőket, különösen

¹¹ Bárdos 2016, 55.

¹² I. m., 57.

¹³ Von Franz 1992, 20–21.

¹⁴ Zipes 2008, 115. (Fordítás tölem, K-M.E.)

¹⁵ Jung 1995, 61–62.

a felsőbb osztályba tartozókat, gyakran kényszerítették arra, hogy olyasvalakihez menjenek felségül, akit nem kedvelnek. Általában az apa képviselte a patriarchális törvény és hagyomány végső tekintélyét.”¹⁶ Viszont ez a magatartás nem egyértelműen elítélendő, ahogy arra Bárdos is rámutat: „A mese két ízben szövegszerűen is kiemeli, hogy az apa szerint az egyetlen lehetséges (etikus) magatartás, ha a lánya megtartja ígéretét, (bármennyire látszik is az elhibázottnak). Egyenesen haragra lobban, amikor a lány harmadszor (vagy negyedszer) már megint nem akarja megtenni, amit megígért. Nem mérlegeli, hogy vajon jól vagy rosszul döntött-e a lánya, pedig ahogy mindig, a mese (abszurdan) végletes szituációt jelenít meg: egy békával kellene befeküdni a nászgyúba. Az apa tudomásul veszi lánya döntését, felnőttnek tekinti a lányát, akinek természetesen vállalnia kell a felelősséget a saját döntéséért. Ez az apa (a társadalmi környezet) által képviselt felfogás tűnhet szigorúnak, kegyetlennek, de mint a vizsgált mese bizonyítja, segít(het)ett abban, hogy a fiatalok (és nyilván nem csak a párválasztás során) megszokják saját felelősségük súlyát. Együttal át is segítette őket olyan nagyon nehéz pillanatokon, amelyek a boldogság elérésének útjában állnak.”¹⁷ A modern átirat tehát ezen a ponton is sokat veszít. A hiányzó apafigura és az általa képviselt szerep teljesen elsikkad, ugyanis Amélia hercegnő magától teszi meg, amit a béka kér tőle, mert tudja, hogy egy hercegnőnek állnia kell a szavát. A palotába a békát a kutyusa engedi be, aki egyébként az eredeti történetben nem szerepel. Kicsit olyan érzés, mintha a mai reklámok világában lennénk, ahol cuki állatok (és persze kisgyerekek) szerepeltetése szinte garantálja a sikert, jelen esetben a modern könyv sikerét.

További két fontos momentumot sem találunk meg a rózsaszín, csillogó borítóba kötött történetben. Az egyik az a csodálatos átváltozás-élmény, amely szerepel ugyan a cselekményben, de ez már nem átütő erejű, ugyanis a békát már megérkezésekor átöltözteti, mintegy „szalonképessé teszi” a palota személyzete. A modern mesék egyik sajátja, hogy többnyire igyekeznek kiküszöbölni a csodás elemeket. Papp Ágnes Klára úgy véli, hogy „a varázsmese és a modern gyerekmesék sok és sokféle apróbb eltérései mellett van egy, a mese lényegét érintő különbség: az, hogy a mű a maga világában mennyire fogadja el a csodát.”¹⁸ Mivel azonban mégis a mese lényegét érintő kérdésről van szó, a modern történet mintegy „csonkított” formában változtatja át a békát herceggé. Ruházatát előbb, megjelenését később. Ezzel hangsúlyozza egyben azt is, mennyire fontos a külső megjelenés, mai szóval az 'image'. Pedig az átváltozás ennél sokkal összetettebb. „...amikor a királylány a falhoz vágja a békát, akkor nem csak saját, korábbi magatartása (érezsvilága) alakul át (már nem undorító békát lát, hanem vonzó királyfit). Fontos dolog történik a békával magával: meghal, hogy egy új alakban – egy új életszakaszba lépve – szülessen újjá.”¹⁹ A modern mese ezzel a félig-meddig csodás átalakulással véget is ér, hisz a béka eléri célját és a hercegnővel barátok lesznek, az eredeti történet azonban tartogat még két további momentumot. A királyfi, mielőtt hazavinné szerelmét, hogy elvegye feleségül, elmondja jövődöbelijének, hogy egy gonosz boszorkány elvarázsolta. Bettelheim szerint „az állatvölegény ciklusba tartozó meséknek három tipikus közös vonásuk van. Először, hogy nem derül ki, mikor és miért változtatták a völegényt állattá, annak ellenére, hogy ezt a legtöbb mese közölni szokta. Másodsor, aki a gonosz varázslatot véghezvitte, mindig varázslónő, de nem bűnhődik meg gonosz tettéért. Harmadsor, a hősnő az apa kérésére

¹⁶ Zipes 2008, 115. (Fordítás tőlem, K-M. E.)

¹⁷ Bárdos 2016, 58.

¹⁸ Papp 2002.

¹⁹ Bárdos 2016, 60.

csatlakozik a szörnyhöz; a lány apja iránti szeretetből vagy engedelmességből megy a szörny lakóhelyére, az anyának a felszínen semmiféle jelentős szerepe nincsen.”²⁰ Azért nincs, mert az első személy, akivel a kisgyermek kapcsolatban áll élete során, az nő, így nagyon valószínű, hogy ő teszi a szexualitást tabuvá, titkolandóvá és egyben félelmetessé is. S mivel az állatiassá, megvetendővé válik, maga a hős is állattá változik. Így fejeződik ki viszonya a szexualitáshoz, s ahhoz, hogy ez megváltozzon, neki is át kell változnia. De amint láttuk fentebb, a modern mesében ez az átváltozás is felemásra sikeredik.

Ha összegezzük a fenti két mese összehasonlítása kapcsán tett észrevételeket, akkor röviden elmondhatjuk, hogy a Békakirály modern története egy olyan átirat, mely azt sugallja a gyerekek számára, hogy felnőtt életünk egyik végső célja a szerelem, a tartós, meghitt párkapcsolat és a szexuális viszony kialakítása helyett a barátság férfi és nő között. Ezért is neveztük ezt a történet-típust „hiperkorrektív” mesének, mert ez igyekszik az eredeti üzenetet mintegy „korrigálni”, mintha azzal bármi baj lenne. De miért érzik a mai felnőttek, akik az ilyen típusú történeteket megalkotják (és akik megveszik szintén), hogy az eredeti mesét bármi módon is javítani, vagy „finomítani” kellene? Mi a célja a korrigálásnak, ha van egyáltalán? Vagy a mai kislányok már nem álmodoznak arról, hogy férjhez mennek? Ennyire megváltoztak volna a mai gyerekek? Vagy csak mi szeretnénk, ha megváltoznának, és nem álmodnának arról, hogy saját életükben hercegnőként viselkedhetnek saját hercegük oldalán? „Gyakran hallani manapság, hogy a mai fiatalok felelőtlenek, hogy nincs bennük elég kitartás, hogy miattuk került válságba a házasság is. Persze a fiatalok romló erkölcseiről már az ókori római szerzők is épp eleget írtak. [...] Mégis érdemes elgondolkozni azon, hogy vajon nem a felnőtt társadalom elmúlt száz évben történt gyökeres megváltozása, egészen másfajta gondolkodásmódja áll-e a sokat emlegetett problémák hátterében. Vajon tényleg a fiatalok nem akarnak-e felnőni, belépni a felnőttek felelősséggel teli világába, vagy éppen a felnőtt világ nem tartja őket erre érettnek, a felnőtt világ készíti őket, vagy legalábbis engedí őket gyermeknek maradni. Vajon a házasság tényleg elavult volna, mint valami átmeneti jelenség?”²¹ – teszi fel a kérdést Bárdos. Kétségtelen, sokat változott a világ. A gyerekek szempontjából két különböző irányú folyamat figyelhetünk meg. „Az új szociológiai kutatások [...] azt hangsúlyozzák, hogy a gyermekek generációja bármely társadalomban nem passzív, függő helyzetben lévő, hanem saját életét aktívan alakítani képes életkori csoport. A gyermekek és a felnőttek világa nem különíthető el mereven egymástól, a gyermek-lét és a felnőtt-lét jellemzői megváltozóban vannak. Manapság a felnőtt is a valamivé válás, az állandó változás állapotában van, hiszen a gyermekségből, a függésből kiemelhető rituálék, mint például az érettségi, a diplomaosztó ünnepély már nem jelentik a tanulással töltött életszakasz lezáródását, így a felnőttiség nem köthető egyértelműen csak a munka világához az élethosszig tartó tanulás korszakában.”²² A felnőttek is megváltoztak tehát, életvitelük és szemléletük pedig maga után vonja, mennyire tekintik felnőttnek gyermekeiket. Tari Annamária szerint „a szülők akkor tekintenek gyermekükre felnőttként, ha már komolyan lehet venni őt, az ígéretei alól nem bújik ki gyerekes indokokkal, lehet számítani a döntéseire, és valamennyire képes látni a céljait az életben. A szülők felelősége természetesen óriási ilyenkor, nekik ugyanis el kell tudni engedni a gyereket a

²⁰ Bettelheim 2000, 292–293.

²¹ Bárdos 2016, 56–57.

²² Szabolcs 2012, 24–25.

felnőtté válás során. Nagyon sok olyan család van, ahol az anyák és apák tudattalanul, de képtelenek erre. Az ő igyekezetük, segítségük és hozzáállásuk valójában egymással ellentétes: a nyugalmat, a család teljességét csak akkor tudják átélni, ha gyereküket a megszokott pozícióban, vagyis gyerekstátuszban tartják. Ha valakinek a család nem engedi az önállósulást, akkor nehezen válik felnőtté.”²³ Fischer Eszter is hasonlóképpen vélekedik a kérdésről: „Mindenképpen ártalmas, ha a szülő nem tudja elengedni a gyereket. Ha törekvése sikerül, akkor a gyerek felnőve is önálló marad, melynek árát később fogja megfizetni.”²⁴ Sok szülő számára a gyermeknevelés az élet célja, nélküle értelmét veszti minden eddig végzett feladat. Az aggodás és ragaszkodás a gyermekhez abból is fakadhat, hogy manapság az önálló egzisztencia megteremtése nem egyszerű feladat, így a továbbra is családhoz tartozás látszólagos biztonságot nyújthat.²⁵ Mások a gyerek elköltözésével és függetlenedésével attól félnek, hogy érzelmileg is eltávolodnak egymástól.²⁶ Mások a szülői tekintély, hatalom elvesztésétől félnek, míg vannak olyanok is, akik egyszerűen nem akarnak egy olyan életszakaszba lépni, amelyben már nem a gyermekükről való gondoskodásé a főszerep. Az ilyen szülők valószínűleg maguk is rossz mintát követtek/követnek életük során, így nem csoda, ha saját gyerekükkel való viszonyukban a manipulálás eszközához nyúlnak.²⁷ Ennek egyik példáját láthattuk fent. A „lebutított” Békakirály történet egy, a túlzottan aggodalmaskodó szülőknél szánt könyv, melynek segítségével arra kondicionálhatják gyermekeiket, hogy a felnőtt élet értelme az igazi párkapcsolat helyett a barátság megtalálása, azt sugallva ezzel, mintha a két viszonyulás egymás szinonimája lenne.

Záró gondolatként felteszünk még egy kérdést. Manapság általában véve teljesen alaptalan a szülői féltés vagy annak tényleges objektív (nem belőlünk, mint szülőkből fakadó) okai is vannak? Lehetséges ugyanis még egy oka annak, hogy a szülők a szexualitástól meg szeretnék óvni (akár tudattalanul is) gyermekeiket. E témát illetően Tari Annamária a Z generációról írott könyvében egy érdekes felvetéssel találkozhatunk. „Ma egy X generációs szülő teljesen elképedve tapasztalhatja, hogy az ő serdülőkorához képest feloldódtak olyan hagyományos korlátok, amik régebben védték a gyerekeket. A XXI. században egy kiskamasz már tud olyan erotizált viselkedést mutatni, ami jó 5–8 évvel megelőzi a biológiai életkorát. [...] Kamaszlányok és fiúk tesznek fel magukról olyan fotókat, melyek idősebbnek és párkapcsolati értelemben érettebbnek mutatják őket. [...] A szülők nagy hányada boldog tudatlanságban él, nagyon sokan valóban azt gondolják, hogy a hírportálokon olvasható riasztó hírek mindig „mások történései.” [...] A családi kommunikáció rendszerébe nem is emelődik be a

²³ Tari 2010, 115.

²⁴ Fischer 2011, 176.

²⁵ Daniel Marcelli Mi újság a szülők/serdülők viszonyban? (2012.) címmel írt cikkében a minél előbb bekövetkező és egyre inkább elhúzódó serdülőkor problematikáját járja körül a munkaerőpiaci változások tükrében.

²⁶ Részletesebben lásd Lantos Katalin – Nagy Lajos – Lampek Kinga tanulmányát A szülői bánásmód hatásai a gyermekek szorongás-szintjére és pszichés közérzetére (2015) címmel, melyben kimutatták, hogy a túlféltő és korlátozó szülők esetében a gyerekek szorongásra való hajlama sokkal magasabb.

²⁷ A témával kapcsolatban lásd bővebben Nagy Anikó – Molnár Judit – Balázs Katalin – Vágyi Petra tanulmányát (2013). Cikkükben, melynek címe A szülői bánásmód hatása a párválasztásra a séma-fókusz elmélet tükrében, az ellenkező nemű szülő és gyermeke viszonyát vizsgálják, illetve ezen bánásmód ismétlődését a gyermek párkapcsolatában.

párkapcsolat és a szexualitás, mert mindkét X generációs szülő azt hiszi, hogy ezzel még bőven ráérnek.²⁸ És egyébként is megtettek már mindent korábban ez ügyben, még mesét is olyat választottak, amely még véletlenül sem a felnövekedésről, párválasztásról és szexualitásról szól. Minden rendben van tehát. Vagy mégsem?

Felhasznált irodalom

- Antalfi Márta (2006): *A női lélek útja mondákban és mesékben*. Ú-M-K Budapest.
- Bárdos József (2016): *Család a tündérmesékben*. Pont Kiadó, Budapest.
- Belmont, Nicole (2011): A mesék mítikus tartalma. (Ford.: Szabó László.) In Bálint Péter (szerk.): *Honti és a mesevilág*. Didakt Kft., Debrecen.
- Benczik Vilmos (2001): *Nyelv, írás, irodalom kommunikációelméleti megközelítésben*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Bettelheim, Bruno (2000): *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina, Budapest.
- Boldizsár Ildikó (2003): A Grimm-mesék hősei. In Bálint Péter (szerk.): *Közelítések a meséhez*. Didakt, Debrecen, pp. 68–80.
- Boldizsár Ildikó (2004): *Mesepoétika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bottka Sándor Mátyás (ford.): *A Békakirályfi*. Egmont-Hungary Kft. Budapest.
- Fischer Eszter (2011): Elszakadás a szülői háztól. In Bácskai Júlia – Fischer Eszter – Mohás Livia – Vekerdy Tamás: *Elszakadás a szülői háztól*. Saxum Könyvkiadó, pp. 139–201.
- Grimm, Jacob és Wilhelm (1989): *Gyermek- és családi mesék*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Hermann Zoltán (2012): *Varázs/szer/tár*. L'Harmattan, Budapest.
- Jung, C. G. (1995): *Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyermekről*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Kopházi-Molnár Erzsébet (2016): Olvassunk mesét! ... de melyiket? avagy rövid barangolás a modern meseátiratok útvesztőjében. In: Kolosai Nedda – M. Pintér Tibor (szerk.): *A gyermekkultúra jelen(tőség)e*. Budapest, 2016. 11. 11.
- Lantos Katalin – Nagy Lajos – Lampek Kinga (2015): A szülői bánásmód hatásai a gyermekek szorongás-szintjére és pszichés közérzetére. *Egészség-Akadémia*. 2015. 6. évf. 2. sz. pp. 81–90.
- Marcelli, Daniel (2012): Mi újság a szülők/serdülők viszonyba? *Fordulópont* 57. sz. 2012/3, pp. 68–78.
- Nagy Anikó – Molnár Judit – Balázs Katalin – Vági Petra (2013): A szülői bánásmód hatása a párválasztásra a séma-fókusz elmélet tükrében. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 68 (2013), 4, pp. 713–735.
- Papp Ágnes Klára (2002): Varázslat és valóság között. *Korunk* 2002/10.
- Pressing Lajos (2009): *Az égig érő fa*. Pilis-Print Kiadó.
- Propp, Vlagyimir Jakovlevics (1999): *A mese morfológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szabolcs Éva (2012): A gyermekkor eltűnése. In: Szekszárdi Júlia (szerk.): *digitalis_de_generacio 2.0*. Underground Kiadó és Terjesztő Kft, Budapest, pp. 21–27.
- Tari Annamária (2010): *Y generáció*. Jaffa Kiadó, Budapest.

²⁸ Tari 2011, 234–235.

- Tari Annamária (2011): *Z generáció*. Tericum Kiadó Kft.
- von Franz, Marie-Louise (1992): *Női mesealakok*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Zipes, Jack (2008): What Makes a Repulsive Frog so Appealing: Memetics and Fairy Tales. *Journal of Folklore Research*. Volume 45, Number 2. pp. 109–143.